

A szótári ekvivalencia és a fordítási ekvivalencia viszonya

Szabó Helga

1. Kérdésfelvetés

Dolgozatom arra a kérdésre keresi a választ, hogyan viszonyul a szótári ekvivalencia a fordítási ekvivalenciához, és melyek az eltérések okai, jellemzői és következményei. Vizsgálatom elsősorban a lexika szintjén (ill. a szintagmák szintjén) mozog, hiszen szótári ekvivalensen a kétnyelvű szótár címszavaihoz rendelt célnyelvi szavakat értjük, illetve ide tartoznak még a forrásnyelvi szintagmákkal (példákkal, kollokációkkal, frazeologizmusokkal) szembeállított célnyelvi megfelelők is (Uzonyi 2006). Ennek megfelelően – praktikus összehasonlíthatósági okokból – fordítási ekvivalensen a kontextuális változatokat, vagyis a fordítás-ként elfogadott célnyelvi szövegben megjelenő szavakat ill. szó szerkezeteket értjük. A fordítási ekvivalencia fogalmának elméleti megközelítése és egyéb vetületeinek vizsgálata meghaladja e dolgozat kereteit.

Kiindulási alapom az a tapasztalati megfigyelés, hogy a fordító által választott ekvivalens sok esetben nem esik egybe a szótári ekvivalenssel. Ez vizsgálat nélkül is bizonyítható, hiszen minden hivatásos és botcsinálta fordító találkozott már azzal a problémával, hogy a célnyelvi szövegben szereplő szó vagy főleg szó szerkezet nincs benne a szótárban, vagy benne van, de egyik jelentése sem illik igazán a kontextusba, vagy egyszerűen csak van „frappánsabb” megoldás. Ilyenkor a célnyelvi szövegben megjelenő ekvivalens nyilvánvalóan el fog térni a szótári ekvivalenstől.

A célnyelvi szöveg oldaláról nézve viszont úgy fogalmazható meg a kutatási kérdés, hogy a fordításban szereplő szavak és szókapcsolatok (függetlenül attól, hogy a fordító használt-e szótárt és melyiket, vagy saját mentális lexikonjából hívta elő a szerinte legmegfelelőbb ekvivalenst) mennyiben egyeznek a kétnyelvű szótár által megadott ekvivalensekkel, lehet-e az esetleges eltérésekben valami rendszert találni, és ebből milyen következtetéseket tudunk levonni. Noha a szóválasztás nagy mértékben befolyásolja a fordítás minőségét, a fenti kérdéskör elemzésének ez idáig még kevés figyelmet szenteltek.

Klaudy (1996) három nyelvpárra (angol-magyar, német-magyar, orosz-magyar) végzett vizsgálata megállapította, hogy bár a kétnyelvű szótárak sokszor használnak jelentésfelbontást (pl. *abrakoltat: feed horses*) és esetenként jelentésösszevonást (pl. *чувствовать жажду: szomjas*), „...a fordítók a mindennapi gyakorlatukban jóval több összevonást és felbontást alkalmaznak, mint amennyi a kétnyelvű szótárakban található” (1996:146). Az összevonás és felbontás tehát szemléletes példa a szótári ekvivalencia és a fordítói ekvivalencia közötti lehetséges eltérésekre.

Konkrét célnyelvi szövegeknek a kétnyelvű szótárral való összevetése útján további összefüggésekhez juthatunk. Bár az ilyen típusú vizsgálatokhoz egy megfelelően előkészített (annotált) számítógépes korpusz lenne a legalkalmasabb, ennek hiányában korlátozott, saját gyűjtésű korpuszsal dolgoztam.

2. A szótárak és az ekvivalencia

E vizsgálat célja természetesen nem az, hogy valamelyik szótárt vagy az összeset pellengérré állítsa, hiszen logikai hiba lenne azt képzelni, hogy létezhet olyan szótár, amely a nyelvek és nyelvváltozatok végtelen teljességét felöleli, és a szavak minden létező kontextusban való előfordulását leképezi, s mindezt naprakészen teszi.

A szótári ekvivalencia korlátaival szembenező szótárszerkesztőnek döntenie kell, mit tart fontosnak, megad-e szinonimákat, kollokációkat, frazeológiai egységeket, és ha igen, mennyit, továbbá alkalmaz-e időbeli, regionális és stílusminősítéseket. Ennek következtében a szótárak információtartalma jelentősen különbözhet. A szótárszerkesztői ízlésen/koncepción kívül a szótártípustól is függ, hogy milyen ekvivalencia dominál. Például kétnyelvű, „idegennyelv – anyanyelv” irányú szótárakkal kapcsolatban Uzonyi (2006) több összefüggésben is említi azt a szótárszerkesztői megfontolást, hogy a célcsoporttól elvárható anyanyelvi kompetencia szükségtelessé tesz bizonyos adatokat. Ugyanakkor leszögezi, hogy „az anyanyelvre való fordítást a fordítási ekvivalensek megadása segíti leginkább, tehát ha a kontextuális változatokból minél több megtalálható a szócikkben” (121). Ezekre a gondolatokra a vizsgálat kapcsán még visszatérek.

Tovább árnyalja a kérdést, hogy az ekvivalencia szótáron belül sem mutat egységes képet, hiszen a forrásnyelvi szóhoz csak a legritkább esetben tartozik *teljes ekvivalens*, azaz olyan célnyelvi szó, ami a szótári címszó valamely jelentésének összes denotatív és konnotatív elemét tartalmazza (Uzonyi 2006). Ennek hiányában *nem teljes ekvivalenseket* vagy *ekvivalenspótlókat* kell alkalmazni. „A nem teljes ekvivalens (...) nem tartalmazza a lemma adott szemémájának összes denotatív és/vagy konnotatív elemét, amit magyarázó megjegyzéssel kell kompenzálni” (Uzonyi 2006 120). Az ekvivalenspótlók pedig például a reáliák esetében válnak szükségessé, amikor a szótár körülírással vagy megközelítő ekvivalenssel tud csak szolgálni. Uzonyi (2006) a szótári ekvivalencia 14 fajtáját említi meg, melyek közül vizsgálatom szempontjából a stilisztikai ekvivalencia a legfontosabb. Erre visszatérek a későbbiekben.

Elfogadva tehát a szótárak elméleti és gyakorlati korlátait, a szótárakra kizárólag vizsgálatom céljából, mint a szótári ekvivalencia hordozóira tekintek.

3. A vizsgálat célja és módszere

A vizsgálat célja tehát a szótár és a fordítási ekvivalencia különbségeinek ki-mutatása megvalósult fordítások alapján. A vizsgálatához tizennyolc nem hivatásos fordító (fordítói szeminárium végzős angol szakos hallgatói) fordítását

használtam. Hat rövid, 12-15 soros állatmesét kellett magyarra fordítaniuk. Ez a szövegtípus két okból is alkalmas a vizsgálat céljaira: egyrészt szépirodalmi (expresszív) szöveg lévén a fordítónak lehetőséget kínál stílusérzéke kibontakoztatására, másrészt nyelviileg egyszerű, így a fordítás minősége jórészt a lexikai szinten, elsősorban a szinonimaválasztáson múlik.

1. A hat forrásnyelvi szövegből kiválasztottam összesen 40 olyan szót ill. szókapcsolatot, amelyek kisebb-nagyobb szórást mutattak a hallgatói fordításokban. Ezeket szótári alakjukban adtam meg.
2. A vizsgálat objektivitásának biztosítására három közismert (két papíralapú és egy elektronikus) kétnyelvű szótárt használtam. Mindháromból kiválasztottam a kontextusba illő ekvivalenseket. Ha a szótárban nem volt olyan megfelelés, amely a kontextusban elfogadható lenne, akkor a szócikkben található részinformációt adtam meg szögletes zárójelben.
3. Ezután a hallgatói fordításokból lejegyeztem azokat a megoldásokat, amelyek egyik szótárban sem szerepelnek, ám fordítási ekvivalensnek tekinthetők. Ha valamelyik „hallgatói leleményt” a kontextusban elfogadhatatlannak ítélttem, akkor aláhúztam.

1. táblázat

	ORSZÁGH NAGYSZÓTÁR	LÁZÁR-VARGA KÉZISZÓTÁR	MTA SZTAKI ONLINE SZÓTÁR	FORDÍTÓI LELEMÉNY
1. food	táplálék, élelem, eleség, étel, en- nivaló	táplálék, élelem, ennivaló	ennivaló, táplá- lék, élelem, étel	<i>elemózsia</i>
2. to notice	megfigyel, észre- vesz	észrevesz, feltűnik	megfigyel, ész- revesz	–
3. to be dying of hunger	[‘hunger’ > die of hunger: éhen hal]	[‘die’ > to be dying haldoklik] [‘hunger’ > die of hunger: éhen hal]	[die of hunger: éhen hal]	éhezik, az éh- halál kerülgeti, kopog a szeme az éhségtől, éhkoppot nyel, majdnem éhen hal éhen marad
4. pretty	csinos, szép, bájos	csinos, szép	bájos, csinos, szép	<i>helyes kis, tet- szetős, szépsé- ges, gyönyörű</i>
5. to say	mond, szól	mond, szól	mond	hálálkodik, rebeg
6. to stumble on	véletlenül rábuk- kan vmire	(véletlenül) rábuk- kan vmire	rábukkan vmire	(vmibe) téved, (vmibe) vetődik

	ORSZÁGH NAGYSZÓTÁR	LÁZÁR-VARGA KÉZISZÓTÁR	MTA SZTAKI ONLINE SZÓTÁR	FORDÍTÓI LELEMÉNY
7. small	kis, kicsi(ny), apró	kis, kicsi, apró	kicsi	aprócska
8. delicious	felséges, remek, pompás	pompás, nagyon finom	finom, ízletes	jóízű, zamatos, ínycsiklandó, érett
9. with a run	[run: nekiiramo- dás, nekifutás, lendület]	[run: futás, szaladás]	[run: futás, meg- rohanás]	nekifutásból, nekiiramodott és...
10. to waste (no) time	(nem) fecséreli/ vesztegeti az idejét	(nem) pocsékolja/ vesztegeti az időt	(nem) fecséreli, pocsé- kolja az időt	nem habozik, nem tévőzik, több se kell neki
11. however	azonban	azonban	azonban	hogya, hogy nem
12. not a single grape	[not a single: egyetlen egy sem] [grape: szőlő(szem)]	[not a single: egyet- len egy sem] [grape: szőlő(szem)]	[not a single: egyetlen egy sem] [grape: szőlő]	egy árva szőlő- szemet se egy szem szőlő nem sok, any- nyit se
13. to mut- ter	motyog, mor- (m)og, dörmög, dünnyög	motyog, mor(m)og, dünnyög, dörmög	dörmög, mor- mog, morog, motyog	dohog
14. to walk away	elmegy, elsétál	[walk: sétál, megy]	elmegy	tovább ballag, tovább bandu- kol, elkullog, eloldalog, to- vábbáll, odébb- áll
15. to carry	hord, (el)visz, (el)-szállít	(el)visz, (el)szállít, cipel	cipel, elszállít, el- visz, szállít, hord, hordoz, visz	cipekedik
16. donkey	szamár, csacsi	szamár	szamár	füles <i>szegény csacsi</i>
17. always	mindig, mindég, folyton(osan), ál- landóan, örökké, örökösen	mindig, folyton, örökké	mindig	folyton-folyvást
18. to complain	panaszkodik, siránkozik (<i>ír</i>), lamentál (<i>ír</i>)	panaszkodik	panaszkodik	elégedetlenke- dik, zsörtölődik, óg-móg, <i>sír-ri</i>
19. to cross	áthalad, átkel	áthalad, átkel	áthalad	keresztülgázol átlábal

	ORSZÁGH NAGYSZÓTÁR	LÁZÁR-VARGA KÉZISZÓTÁR	MTA SZTAKI ONLINE SZÓTÁR	FORDÍTÓI LELEMÉNY
20. to regain feet	feláll, talpra áll	[visszanyeri (egyen- súlyát)]	[regain: vissza- nyer]	feltápáskodik felkászálódik sikerül lábra állnia, sikerül felállnia
21. on purpose	szándékosan	szándékosan	szándékosan, akarattal	szánt-szándék- kal készakarva
22. to pack	málhával megrak	[csomagol, össze- pakol]	–	megpakol felmálház
23. to fill with water	[fill: megtelik] [water: víz]	[fill: (meg)telik (amivel:with)] [water: víz]		megszívja magát vízzel, teleszívja magát vízzel, jól meg is szívták magukat vízzel
24. trick	fogás, csel(fogás), trükk	csel, trükk, fogás	fogás, trükk	–
25. to eat up	utolsó falatig min- dent megeszik/ felfal	mindent megeszik, főlesz	mindent meg- eszik, mindent felfal	mindent befal } } behabzsol, felhabzsol
26. greedily	mohón	mohón	–	
27. plump	[kövérkés, göm- bölded, telt]	[jó húspan lévő, telt, molett, dundi]	jó húspan lévő, kövér, kövérkés, molett, telt	szép kövér, hízott
28. plead with sy to do sg	rábeszél, rábír, igyekezik rávenni	[plead (for): esede- zik]	igyekezik rávenni	rimánkodik kérlel, könyörög
29. (not) listen	(nem) (meg)hall- gat, (oda)figyel	(nem) (meg)hallgat, figyel	(nem) hallgat	(rá se) hederít ügyet (se) vet
30. end is near	[end: vég] [near: közel]	közel a halál órája	[end: vég] [near: közel]	közel a vég érzi a vesztét ütött az órája
31. (not) love	(nem) szeret	(nem) szeret, (nem) kedvel	(nem) szeret	(nem) szível
32. large	nagy(méretű)	nagy(méretű)	nagy	jókora
33. base of the tree	[base: alap, alap- zat, talpazat] [tree: (élő)fa]	[base: alap, alapzat] [tree: fa]	[base: alap, alap- zat] [tree:fa]	fa töve, fa lába
34. cunning	ravasz, csalafinta, galád, alattomos	ravasz, fortélyos	ravasz	furfangos, agyafúrt

	ORSZÁGH NAGYSZÓTÁR	LÁZÁR-VARGA KÉZISZÓTÁR	MTA SZTAKI ONLINE SZÓTÁR	FORDÍTÓI LELEMÉNY
35. begin her song	[begin: kezd song: dal, ének]	[begin: kezd song:ének, dal]	[begin: kezd song:ének, dal]	rázendít, károgni kezd
36. fox	róka	róka	róka	róka-koma ravaszdi
37. run off with the cheese	[run off with: meglép vmivel] [cheese: sajt]	[run off with: meg- lép vmivel, megfúj vmit] [cheese: sajt]	[run off with: meglép vkivel] [cheese: sajt]	kereket old, elszelel, elinal elszalad, elfut szájában a sajt- tal
38. plan works	[plan: terv] [work: működik, beválik]	[plan: terv, elgon- dolás] [work: működik, beválik]	[plan: elgondolás, terv] [work: beválik, működik]	beválik a szá- mítása
39. to enjoy	élvez, örül	élvez	élvez	} sütkérezik napsütés
40. the sun	nap, napfény	napfény, nap	nap, napfény	

4. A vizsgálat eredményei

A vizsgált 40-ből 37 esetben (92,5%) merültek föl a szótárakban nem szereplő ekvivalensek, tehát mindössze három esetben (7,5%) nem volt egyetlen eltérő megoldás sem. (Az elfogadhatatlan megoldást nem számoltam bele, hiszen az definíciószerűen nem fordítási ekvivalens.) Ez meglepően magas arány, még akkor is, ha 18 hallgató „kollektív bölcsességét” mutatja. Feltételezhetjük azonban, hogy egy profi fordító valószínűleg egymagában is képes ennyi leleményre, aminek bizonyítása újabb vizsgálatot igényelne.

Az eredmények elemzése:

1. A vizsgált szavak nem reprezentálják az öt szöveg összes szavát, hiszen kiválasztásuk alapja éppen az volt, hogy változatos fordításaik születtek. A *water/víz*, *cheese/sajt*, *grapes/szőlő* stb. szavakat mindenki egyformán fordította, így a szótári és a fordítási ekvivalens hiánytalanul egybeesett. (Illetve az előforduló *szőlők* többes számú alak nem felel meg a célnyelvi normának). Az eredmény tehát a szinonimákat „kínáló” szavakra vonatkozik, hiszen az ekvivalenciabeli eltérések vizsgálatára ezek alkalmasabbak.

2. Az ekvivalenseket a szavak száma szerint összehasonlítva azt látjuk, hogy a legtöbb esetben egyezik a szószám. Néhány esetben a fordítói ekvivalens rövidebb (pl. *rázendít*, *behabzsol*, *sütkérezik*), ami alátámasztja Klaudy (1996) fentebb idézett megállapítását a jelentésösszevonásról. Más esetekben viszont

a fordítói ekvivalens hosszabb, ami a példák alapján három különböző okra vezethető vissza: (1) ikerszó/álikerszó használata (pl. folyton-folyvást, óg-móg), (2) frazeologizmus használata (pl. *kopog a szeme az éhségtől, ügyet se vet rá*), (3) szavak betoldása (pl. *szép kövér, sikerült lábra állnia, jól meg is szívták magukat vízzel, szájában a sajttal elfutott*). Ezek stilisztikai következményeire még visszatérek.

3. A „fordítói lelemények” nagy része szinonima, egy része azonban alárendelt fogalom, hiponima. A *hálálkodik* és a *rebeg* például csak bizonyos kontextusban lehet a *szay* ekvivalense, de a vízből kimentett, „thank you”-t mondó hangya esetében helyénvaló. Hasonlóképpen az *érett* csak gyümölcsök esetében feleltethető meg a *delicious* szónak, a *feltápáskodik* csak akkor használatos, ha nehézségekkel jár a felállás, az *elkullog* csak a frusztráltan távozókra használható, nem beszélve a *károgni kezd* szókapcsolatról, amely kizárólag varjú-kontextusban lehet ekvivalens azzal, hogy *begin her song*.

4. Kollokációk és konnotációk. Bár a szótár a *bevált a számítása, érett szőlő, fa töve* szókapcsolatot nem kínálta fel, a fordításokban ezek mégis megjelentek, nyilvánvalóan kollokáció okán. (Bár az első két esetben a szótári ekvivalens is elfogadható (*ízletes/finom szőlő, bevált a terve*), a harmadik *fa alapja/alapzata* nem felel meg a célnyelvi normának.) A szótári ekvivalensek mechanikus összerakásával tehát a fordító hibás kollokációkhoz juthat. Vizsgáljuk meg, hogy a *plump* szó (kollokáció nélkül megadott) szótári ekvivalensei közül melyik lehetne a fordítási ekvivalens egy fogolymadár esetében: *kövérkés fogoly, gömbölyded fogoly, dundi fogoly, vaskos fogoly, molett fogoly, telt fogoly, jó húspanban lévő fogoly*? Madárra bizony egyik se igazán illik, ezért a fordító vagy a legkevésbé kötött *kövér* melléknevet használja, vagy eszébe jut a *hízott liba/kacsa* kollokáció, és ráaggatja a szárnyasoknál bevált jelzőt a fogolyra.

5. Stílus: A vizsgált szótári ekvivalensek általában stílusbesorolás nélkül szerepelnek, ami logikusan azt jelenti, hogy a címszóéval azonos (legtöbbször semleges) a stílári értékük. Kivétel ez alól a 13. példa Ország-hozótárbeli címkeje: *siránkozik* (ir), *lamentál* (ir). Uzonyi (2006) kifejezésével élve ezek stilisztikailag markírozott szótári ekvivalensek. Érdekes módon a hallgatók jelentős hányada épp a markírozott *siránkozik* szót választotta, pedig más szótárak ezt nem is kínálták fel. Míg a nem különösebben kreatív hallgatók többnyire a semleges (stilisztikailag markírozatlan) ekvivalenseket használták, senki sem választotta a 37. példa szótári ekvivalensét: *meglép vmivel, megfúj vmit*, mert a bizalmas stílust nem érezték helyénvalónak a mesében. Maradtak a stilisztikailag semleges *elfut* szónál, vagy kerestek egy másfajta, meséhez illő markírozott ekvivalenset: (a róka) *elszelel, elinal, eliszkol, kereket old*. A kifejezések egy része „Hogy, hogy nem”, „több se kellett”, „egy szem szőlő nem sok, annyit sem talált” és az ikerszók használata kifejezetten a magyar népmesék nyelvezetét idézi, míg más szavak/szókapcsolatok egyszerűen színesebbek, „ízesebbek”, mesésre markírozottak: *feltápáskodik, elkullog, eloldalog, kopog a szeme az éhségtől, rá se heredit, nem tétovázik, rimánkodik*, stb...

5. Következtetések

1. Bebizonyosodott tehát, hogy már a kezdő fordítók is nagy arányban használnak olyan megfeleltetéseket, amelyek a szótárban nem találhatóak meg. A szinonimák közötti választásban ill. a megfelelő ekvivalens megtalálásában nagy szerepet játszanak a szavak kollokációi és konnotációi. Mivel ezekre nézve a szótárak kevés támpontot adnak, sokszor kizárólag a fordító kompetenciáján, kreativitásán múlik a megfelelő szavak/szókapcsolatok kiválasztása.

2. Vizsgálatunk azonban egy ennél általánosabb megfigyeléssel is szolgál. Esetünkben a kétnyelvű szótárakban nem szereplő fordítási ekvivalensek nagyrészt olyan szinonimák vagy hiponimák, amelyek **stilisztikai** szempontból különböznek a szótár által megadott ekvivalenstől. A fent említett népmesei elemek mellett a jelentésösszevonás, a frazeologizmusok, sőt a betoldás is mind a mesés stílus eszközei. Használatuk hátterében az a felismerés állhat, hogy a meséhez népies irodalmi nyelv illik, ettől lesz kedélyesebb, élvezetesebb, könnyebben befogadható. A fordító tehát a szótári ekvivalensek közül az „ízesebbet”, a kifejezőbbet/expresszívebbet választja, vagy ha nincs ilyen, akkor elszakad a szótári ekvivalensektől, és stílusérzéke és kreativitása segítségével irodalmi hagyományainkba illeszkedő szöveget hoz létre.¹

3. A fenti jelenség egyébként egybecseng Baker (1993) ötödik fordítási univerzáléjával, mely szerint a célnyelv jellegzetes vonásai felerősödnek a fordításban. („A general tendency to exaggerate features of the target language”). Ennek az a magyarázata, hogy a fordító kompenzál, kárpótolni akarja az olvasót azért, hogy nem eredeti célnyelvi szöveget olvas (Klaudy 2002). Komoly számítógépes korpusz híján csak intuitív alapon állítható, hogy ez különösen irodalmi szövegek esetében nagyon gyakori jelenség.

4. A vizsgálat eredményei alapján igazolódni látszik a szótárszerkesztő alapállása, mely szerint bizvást lehet számítani a fordító anyanyelvi kompetenciájára, hiszen hiányos információ ellenére is megtalálja a kontextusba leginkább illő ekvivalenst. Más kérdés, hogy a vizsgálatban résztvevő kezdő fordítók közül ez nem mindenkinek sikerült. A „kollektív bölcsességet” tükröző táblázat kiegészítéseképpen kigyűjtöttem, hogy bizonyos kreatív megoldásokat hány hallgató választotta: *hálálkodik/rebeg*: 8+3, *dohog*: 1, *cipekedik*: 1, *érzi a vesztét*: 4, *fa töve*: 15, *sütkérezik*: 5. Távrolról sem olyan egyértelmű tehát a magas szintű anyanyelvi kompetencia működése, sőt összességében elmondható, hogy csak kevés, kifejezetten kreatív hallgató tudott szövegszinten is egyenletes mesei stílust produkálni.

5. A fordítási ekvivalensek vizsgálata során még egy érdekes szempont merül fel. Az a tény, hogy a fordító a szótári ekvivalensek közül kedvére való-

¹ Felvethető, hogy a fabulák nyelvezete eredetileg szikár, tömör, nem kedélyes. A magyar irodalmi hagyományban azonban különféle változatok szerepelnek, a közismert La Fontaine átiratok (és fordításuk) például kifejezetten költőiek. Ráadásul az angol szöveg is fordítás. Ezért a fordítói szeminárium hallgatói olyan instrukciót kaptak, hogy a meséket fiatal célközönségnek alkalmas stílusban fordítsák.

gathat, (és belátása szerint el is térhet tőlük), nemcsak a stílust befolyásolja, hanem a szöveg értelmében (üzenetében) is okozhat módosulásokat. A *róka* helyett a *róka-koma* szinonima (markírozott stiláris ekvivalens) használata kicsit kedvesebbé, szeretetre méltóbbá teszi a rókát, a *számár siránkozott* helyett *szegény csacsi sirt-rítt* szintén pozitívabbra festi az eredetileg negatív szereplőt, és sajnálatot ébreszt iránta. Ez bizony manipuláció a javából, hiszen a stiláris eltolódás hatására az olvasó nézőpontjában bekövetkező eltolódás nyilvánvalóan idegen a forrásnyelvi szöveg szándékától. Ha ez a fajta fordítói technika (az „átmarkírozás”) tendenciózussá válik, akkor a szöveg üzenete, ideológiai tartalma is megváltozhat.

6. Összefoglalás

A hallgatói fordítások vizsgálata alapján tehát a szótári és a fordítási ekvivalencia viszonyának számos összefüggésére sikerült fényt deríteni. Bár a vizsgált korpusz kis mérete miatt nem vállalkozhatunk nagy általánosításokra, összefoglalásképpen megkíséreljük a kétféle ekvivalencia viszonyát vizuálisan felvázolni.

A szótári és a fordítási ekvivalenciát legkönnyebben két egymást metsző halmazként képzelhetjük el. A szótári ekvivalensek halmazában található a szótári címszavak mellé bejegyzett összes ekvivalens, függetlenül attól, hogy egy adott kontextusban melyik a megfelelő fordítás. A fordítási (kontextuális) ekvivalensek halmazában található az összes olyan ekvivalens, amely egy adott szöveg fordításában ekvivalensnek tekinthető (tehát több egyenértékű megoldás is lehetséges). A két halmaz metszetében vannak azok a fordítási ekvivalensek, amelyek a szótárban is megtalálhatók.

Adott szöveg esetében a közös halmazrész nagysága egyrészt a használt szótár részletezettségétől, másrészt a fordítói kreativitástól függ. Gyanítható azonban egy ennél általánosabb összefüggés is: a közös halmaz nagysága és az eltérések jellege minden bizonnyal szövegtípusonként is változik. Feltehetőleg például szakszöveg fordítása esetén nagyobb az átfedés és kisebbek a különbségek, mint irodalmi szövegek esetében, ahol nagyobb szerepe van a stílusnak és tág tere nyílik a fordítói kreativitásnak. Ez a hipotézis egyszersmind kijelöli a további vizsgálódás irányát.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. In: Baker, M, Francis, G. & Tognini-Bonelli, E. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233-250.
- Klaudy K. 1996. Jelentésfelbontás és jelentésösszevonás a fordításban és a kétnyelvű szótárakban. In: Terts I. (szerk.) *Nyelv, Nyelvész, Társadalom. Emlékkönyv Szépe György 65 születésnapjára*. Pécs: JPTE. 142-146.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.

- Klaudy K. 2002. A fordítási univerzálékról (különös tekintettel az egyszerűsítésre). In: Fóris Ágota et. al (szerk.) *A nyelv nevelő szerepe. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Pécs: Lingua Franca Csoport. 481-486.
- Uzonyi, P. 2006. A forrásnyelvi és célnyelvi adatok ekvivalenciájának nehézségeiről. In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használók. (Lexikográfiai Füzetek 2.)*, Budapest: Akadémiai Kiadó. 117-126.

Források

- Lázár, A. P., Varga, Gy. 2000. *Angol-magyar kézisztár*. Budapest: Aquila Kiadó.
MTA SZTAKI *Online angol-magyar szótár*.
- Országh, L. 1970. *Angol-magyar nagyszótár I-II. 3. kiadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

ISTVÁN BART

La hongrie et les hongrois

Magyar–francia kulturális szótár

ÚJRA KAPHATÓ!

Corvina Kiadó 2008. 200 pp. / 2990 Ft
ISBN 978 963 13 57387

Kapható:

FÓKUSZ KÖNYVÁRUHÁZ

Cím: 1072 Budapest, Rákóczi út 14.

Tel: 411-2400 E-mail: fokusz.budapest@lira.hu